

Stichting Wetlands in het IJsselmeer

Wetlands in het IJsselmeer
Thema Politiek en maatschappelijk draagvlak

**Lijst met belangrijke waarden, veel gebezigde veronderstellingen en
daaruit voortvloeiende onderzoeksvragen**

Maart 2006

Marc Beets, IMSA Amsterdam
Janne van den Akker, IMSA Amsterdam
Frans Klijn, WL | Delft Hydraulics

Een brugproject van

Projectnr. Leven met Water: P2038

Projectnr. Delft Cluster: CT 04.41.11

Stichting Wetlands in het IJsselmeer is een samenwerking van ECORYS Nederland BV, GeoDelft en IMSA Amsterdam. ECORYS Nederland BV behoort tot de grootste economische onderzoek- en adviesbureaus ter wereld en richt zich met name op economisch onderzoek en advies op het gebied van vastgoed en regionale ontwikkeling, infrastructuur en mobiliteit, arbeid en sociaal beleid en macro en sectorbeleid. GeoDelft is als Groot Technologisch Instituut specialist in het doen van onderzoek op het gebied van grondmechanica, funderingstechniek en geo-ecologie. Het heeft op deze gebieden een internationale reputatie opgebouwd in onderzoek en advisering en vormt een schakelfunctie tussen wetenschap en praktijk. IMSA Amsterdam is een gespecialiseerd internationaal onderzoeks- en adviesbureau voor duurzaamheid en innovatie. IMSA kan maatschappelijke ontwikkelingen doorgronden en begrijpt de dynamiek tussen partijen. De IMSA-adviseurs hebben brede ervaring op het gebied van economie, techniek, biologie, natuurkunde en sociale wetenschappen.

Subsidiegevers:

Brugproject van Leven met Water en Delft Cluster

Sponsors van Stichting Wetlands in het IJsselmeer:

Boskalis

De Alliantie

DHV

ING Real Estate

Rabo Vastgoed

Sunergy Innoplan

Van Oord

ECORYS Nederland BV
Postbus 4175
3006 AD Rotterdam
010 – 4538800

IMSA Amsterdam
Van Eeghenstraat 77
1071 EX Amsterdam
020 - 5787600

GeoDelft
Postbus 69
2600 AB Delft
015 – 2693500

ref. WET429

Copyright © Stichting Wetlands in het IJsselmeer

Alles uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt na toestemming van Stichting Wetlands in het IJsselmeer en onder vermelding van de bron;
Anything from this publication may be copied or transferred in any form after permission of Stichting Wetlands in het IJsselmeer.

Voorwoord

Dit document is een van de resultaten van fase 1 van het project Wetlands in het IJsselmeer. Fase 1 is een haalbaarheidsstudie naar de mogelijkheden om het IJsselmeer te herinrichten met natuur als uitgangspunt.

Projectopzet

Door wetenschappelijk onderzoek en relevante stakeholders te raadplegen wordt inzicht verkregen in de huidige en toekomstige problemen in het IJsselmeergebied bij ongewijzigd beleid voor natuur, water en economie, en wordt een inschatting gemaakt van kansen en bedreigingen die voortkomen uit het wettelijke kader. Het project heeft als uitgangspunt het versterken van de natuurwaarden van het IJsselmeergebied (inclusief het omringende land), waarbij gezocht wordt naar innovatieve langetermijnoplossingen. De uitgangshypothese is dat door het aanleggen van wetlands (waaronder o.a. verstaan wordt ver(on)diepingen, moerassen, eilanden, luwtes, onregelmatige kusten, rietlanden etcetera) een drastische verbetering in natuur- en waterfuncties kan worden gerealiseerd, waarna “rode” functies kunnen worden ingepast. Het project integreert onderzoek naar natuur, geo-ecologie, waterkwaliteit en –kwantiteit, veiligheid, klimaatverandering en economische gebruiksfuncties. In dialoog met stakeholders worden integrale oplossingsrichtingen verkend en wetenschappelijk getoetst. Op basis hiervan wordt vervolgens politiek-bestuurlijke ruimte gecreëerd om een integrale planvorming voor het gebied mogelijk te maken.

Fase 1 toetst of het haalbaar is om deze politiek-bestuurlijke consensus te bereiken.

Beoogd resultaat

Inmiddels lijkt er vanuit natuuroverweging consensus te bestaan over de noodzaak tot enige vorm van ingrijpen. Beoogd resultaat van het project is een visie om te komen tot herinrichting van het IJsselmeergebied, gebaseerd op de oplossingsrichtingen en principes uit dit project en met als doel een duurzame, robuuste situatie te bereiken. Op basis van de bevindingen in fase 1 wordt duidelijk of er voldoende grond is om het project voort te zetten, gebaseerd op vooraf vastgestelde criteria.

De onderhavige rapportage behoort bij het onderzoeksthema Politiek en maatschappelijk draagvlak.

Inhoud

Samenvatting	6
1 Inleiding	8
2 Lijst van waarden	10
3 Lijst van overige veronderstellingen	11
3.1 Over de aard van het probleem - met betrekking tot natuur en landschap	11
3.2 Over de aard van het probleem - met betrekking tot economisch ruimtegebruik.....	11
3.3 Over de aard van het probleem - met betrekking tot veiligheid.....	12
3.4 Over de Wetlands-oplossing - m.b.t. natuur en landschap	12
3.5 Over de Wetlands-oplossing - m.b.t. economisch ruimtegebruik	13
3.6 Over de Wetlands-oplossing - m.b.t. veiligheid.....	13
3.7 Over de implementeerbaarheid.....	14
4 Lijst onderzoeksvragen die volgen uit de veronderstellingen	15
4.1 Onderzoeksvragen geo-ecologie	15
4.2 Onderzoeksvragen economie.....	16
4.3 Onderzoeksvragen wet- en regelgeving.....	17
4.4 Onderzoeksvragen politiek en bestuur.....	17
5 Conclusies	18

Samenvatting

Stichting Wetlands in het IJsselmeer heeft een groot aantal verkennende gesprekken gevoerd met personen en organisaties die betrokken zijn bij het IJsselmeergebied. Naar aanleiding hiervan is een lijst samengesteld van opvattingen en veronderstellingen van deze gesprekspartners over de problemen in het gebied en over eventuele oplossingen.

Ook is een lijst opgesteld van de waarden die het gebied voor veel mensen heeft. In sommige gevallen zijn deze waarden voor hen onaantastbaar, wat een open en creatief gesprek over problemen en oplossingen moeilijk maakt. Deze lijst met waarden komt in de plaats van de lijst met “mantra’s” die oorspronkelijk was voorzien. Het woord “mantra” bleek niet het juiste woord om te beschrijven wat gesignaleerd werd: dat veel mensen er veronderstellingen opnielden die wellicht juist zijn, maar waarvan dit in veel gevallen nooit is onderzocht of niet bekend is bij degene die de uitspraak doet. Dit type veronderstellingen is bij de overige veronderstellingen gevoegd.

Van alle veronderstellingen is bepaald of het de moeite waard is ze om te zetten in onderzoeksvragen. Dat bleek voor veel veronderstellingen het geval. Deze onderzoeksvragen zijn vervolgens in een aparte lijst samengevoegd. Een flink aantal ervan is reeds (deels, want het betreft een quick scan) behandeld in het onderzoek van fase 1; in fase 2 kunnen de overige aan bod komen of kunnen vragen verder worden uitgediept.

Wat de lijst met waarden betreft valt op dat landschap, beleving en andere huidige menselijke gebruiksfuncties de belangrijkste plaats innemen. Het gaat dan om het weidse, open uitzicht, de rust en de duisternis. Voor bepaalde groepen gebruikers is het open, zoete water ook belangrijk om op te varen of voor hun bedrijfsvoering (landbouw).

De lijst van vragen betreffende de geo-ecologie is veruit het langst. Op dat gebied leven dus kennelijk ook de meeste onzekerheden.

Het grote aantal genoteerde veronderstellingen betekent dat relatief veel mensen zich zorgen maken om bepaalde aspecten die nog niet goed genoeg zijn onderzocht, maar

die wel onderzocht kunnen worden. Verder wetenschappelijk onderzoek kan er daardoor waarschijnlijk sterk aan bijdragen om de discussie tussen betrokkenen te verhelderen.

1. Inleiding

In discussies met betrokkenen bij het IJsselmeergebied wordt een open en creatieve uitwisseling van ideeën dikwijls gehinderd doordat gesprekspartners zeer sterk hechten aan bepaalde waarden die het IJsselmeergebied in hun ogen heeft; waarden die voor hen soms onaantastbaar zijn. Mensen zijn vaak - ook emotioneel - sterk betrokken bij het gebied en hierbij horen opvattingen over de gesignaleerde problematiek en over de gewenste of juist niet gewenste oplossingsrichtingen.

Bij aanvang van het project *Wetlands in het IJsselmeer* spraken we nog van “mantra’s” om dergelijke opvattingen aan te duiden, omdat veel van deze opvattingen telkens herhaald werden zonder dat de sprekers goed konden uitleggen waaróm ze een bepaalde mening waren toegedaan. Het leken vooroordelen.

Nu, na een klein jaar van onderzoek en vele gesprekken, is duidelijk geworden dat “mantra’s” wellicht niet het meest geschikte woord is. Een betere omschrijving zou zijn: veronderstellingen die “waar” dan wel “juist” kunnen zijn, maar waarvan dit in veel gevallen nooit is onderzocht of niet bekend is bij degene die de uitspraak doet. “Waar” wil hier zeggen dat de veronderstelling op feiten gebaseerd is; dit is het veld van de natuurwetenschappen. “Juist” wil zeggen dat de veronderstelling collectief gedragen wordt, dus dat er compatibiliteit is met gemeenschappelijke normen; dat is het veld van de beleidswetenschappen.

Deze veronderstellingen moeten daarom door de wetenschap worden getoetst om ze vervolgens te kunnen betrekken in de discussie met politiek, bestuur en maatschappij.

Hoofdvraag van deze deelstudie was oorspronkelijk: welke mantra’s en veronderstellingen rouleren in politiek, bestuur en maatschappelijke organisaties, en kunnen de veronderstellingen worden omgezet in bruikbare onderzoeksvragen? In plaats van de mantra’s hebben we nu een lijst gemaakt van de waarden die voor veel mensen en organisaties zeer belangrijk en soms onaantastbaar zijn.

De volgende deelvragen zijn beantwoord.

- Welke waarden zijn voor veel mensen onaantastbaar?
- Welke veronderstellingen doen de ronde?
- Kunnen de veronderstellingen worden vertaald in onderzoeksvragen?

Hiervan zijn lijsten opgesteld, gerangschikt naar thema.

Een aantal onderzoeksvragen is reeds meegenomen in de haalbaarheidsstudie van fase 1 (soms gedeeltelijk, want het betreft een quick scan); de rest kan input vormen voor fase 2.

De lijsten in dit rapport zijn gebaseerd op gesprekken met personen en organisaties (NGO's, onderzoeksinstituten, beleidsmakers etc.) die betrokken zijn bij het IJsselmeergebied. De gesprekken zijn grofweg gevoerd tussen mei 2005 en maart 2006. Bronnen zijn uit vertrouwelijkheidsoverwegingen niet vermeld, ook omdat het deels informele gesprekken betrof.

2. Lijst van waarden

De volgende waarden van het IJsselmeergebied zijn voor veel gesprekspartners zeer belangrijk, soms zelfs onaantastbaar.

- De landschappelijke openheid. Hierbij hoort de redenering: “Er is al zo weinig open ruimte in Nederland; daarom moet je het IJsselmeergebied niet kleiner gaan maken (of kleiner laten doen lijken) door aanleg van eilanden of door grote hoge structuren op de oevers.”
- De rust. Het is een van de schaarse nog relatief rustige gebieden, zeker voor de Noordelijke Randstad.
- De nachtelijke duisternis. Hiervoor geldt hetzelfde als voor de rust.
- De aanwezige vogelpopulaties. Sommige soorten zijn in zeer grote aantallen aanwezig. De redenering is dat je zoiets moois hoe dan ook moet willen behouden, ook omdat de natuur elders in Nederland ook al achteruit gaat.
- Het oude landschap rondom de meren. Men vreest vooral aantasting door hoogbouw, windmolens, bedrijventerreinen en dergelijke.
- Voor de landbouwsector geldt: de goede (op de zee veroverde) gronden en het zoete water. Daarom zijn zij benauwd voor natuurmaatregelen waarbij brakke zones gecreëerd worden.
- Voor de watersporters met grote zeilboten geldt: de grootschalige openheid. Hierdoor kunnen grote afstanden worden afgelegd in een gebied dat toch makkelijker te bevaren is dan de open zee.

3. Lijst van overige veronderstellingen

In de tabellen zijn de veronderstellingen dusdanig gerangschikt dat bovenaan de minst normatieve en onderaan de meest normatieve uitspraken staan. De lijst met bijbehorende onderzoeksvragen staat in hoofdstuk 4.

3.1. Over de aard van het probleem - met betrekking tot natuur en landschap

Nr	Veronderstelling	Zie ¹ onderzoeksvraag nr.:
N1	Het IJsselmeergebied is een internationaal belangrijk natuurgebied.	GE 3
N2	Het IJsselmeer kent momenteel een goede visstand.	GE 10
N3	Het IJsselmeer, Markermeer en IJmeer zijn niet interessant wat betreft biodiversiteit.	GE 6
N4	Het IJsselmeergebied is een zwakke schakel in de EHS.	GE 5
N5	In het IJsselmeergebied zien we veel exemplaren van dezelfde soort; dat betekent een storingspopulatie.	GE 14

3.2. Over de aard van het probleem - met betrekking tot economisch ruimtegebruik

Nr	Veronderstelling	Zie onderzoeksvraag nr.:
E1	Niet de visserij is oorzaak van de achteruitgang in visstand, maar factoren als Aalscholvers en afname van voedingsstoffen in het water.	GE 11
E2	Dat woningbouw in het IJsselmeergebied woningbouw in Waterland voorkomt is onzin; beide zijn niet nodig want er is ruimte genoeg bij bijvoorbeeld Almere en Amsterdam, en de huizenbehoefte wordt aangedikt.	Econ-1

¹ In sommige gevallen is de onderzoeksvraag wat breder getrokken dan de veronderstelling.

3.3. Over de aard van het probleem - met betrekking tot veiligheid

(Geen veronderstellingen gehoord).

3.4. Over de Wetlands-oplossing - m.b.t. natuur en landschap

Nr	Veronderstelling	Zie onderzoeks-vraag nr.:
N6	Het IJmeer is ecologisch gezien een van de betere stukken van het Markermeer. Daar moet je dus juist geen eilandjes neerleggen, maar liever bijvoorbeeld in de Noordoostkom van het Markermeer.	GE 8
N7	Het IJsselmeer heeft de potentie om habitat te zijn van Roerdomp en andere rustminnende soorten. Maar die gaan niet goed samen met teveel menselijke activiteit.	GE 2
N8	Eilanden tussen Almere en Amsterdam beperken de doorstroming van water van het Markermeer naar het IJmeer. Het IJmeer ontvangt nu de helft van zijn water uit het Gooimeer (het meest voedselrijke meer dat er is). De andere helft komt straks niet geheel meer uit het Markermeer. Het IJmeer wordt dan dus een stuk voedselrijker en de ecologie verandert sterk. Er bestaat bovendien een risico op een sterkere zoet-zoutgradiënt, doordat er meer water uit het Noordzeekanaal het IJmeer inkomt.	GE 9
N9	Ecologische noodzaak voor eilanden is er niet; uitbreiding van rietlanden, ondiepten en andere natte natuur is ook mogelijk op bestaande oevers en verdiepingen en slibvangen zijn ook mogelijk zonder eilanden.	GE 15
N10	Verstoringsgevoelige soorten als de Fuut gaan slecht samen met recreatie. Bij de Friese kust bijvoorbeeld is er door recreatie reeds een sterke vermindering van het aantal futen opgetreden.	GE 2
N11	Dat eilanden de oplossing zijn is op zichzelf een mantra; waarom bijvoorbeeld niet op meer plaatsen het water naar binnen laten op het vaste land?	GE 13
N12	Met het Wetlandsplan creëer je vooral veel coulisselandschap. Daarvan hebben we in Nederland al genoeg, terwijl de grote openwateroppervlakte zeldzaam is. Wetlands aanleggen is daarom het vervlakken van de diversiteit.	GE 7
N13	De Nota Ruimte en de IVIJ maken al ecologische keuzes; die zijn al integraal dus het Wetlandsproject is niet nodig.	Pol-3
N14	Eilanden zijn een bedreiging voor de natuurwaarde van het IJsselmeergebied, omdat vergeten wordt dat die in Europese context waardevoller is dan op nationale schaal.	GE 3 GE 16 GE 6
N15	Natuurlijke ontwikkeling van oevervegetatie is ongewenst: uiteindelijk ontwikkelen zich wilgenbosjes die het open uitzicht belemmeren en aalscholvers aantrekken.	GE 4
N16	Met de aanleg van wetlands en oevers helpen we de vogels in het IJsselmeergebied.	GE 16
N17	Het slibprobleem in het Markermeer is zeer moeilijk op te lossen; ook met geulen lukt het wellicht niet, dus misschien moeten we het maar zo houden en tevreden zijn met de waarde die het nu heeft.	GE 23
N18	Waterland en de Gooi- en Vechtstreek moet je hoe dan ook beschermen, onafhankelijk van wat je in het IJsselmeergebied doet. Wat bescherming betreft is het niet of/of maar en/en.	Pol-1

3.5. Over de Wetlands-oplossing - m.b.t. economisch ruimtegebruik

Nr	Veronderstelling	Zie onderzoeks-vraag nr.:
E3	Meer ruimte voor menselijke activiteiten in het IJsselmeergebied ontlast hoogstens Noord-Holland boven het Noordzeekanaal, maar niet de noord-vleugel van de Randstad, terwijl juist daar de ruimtelijke druk het hoogste is.	Econ-2
E4	Eilanden (net als bijvoorbeeld windmolens) brengen schade toe aan de openheid van wat nu het grootste zoetwatermeer van Europa is.	GE 1
E5	Wetlands en daarmee samenhangende verdieping leiden tot verlegde grondwaterstromingen binnendijks.	GE 22
E6	Verdieping van het IJssel- of Markermeer zal leiden tot meer zoute kwel in de omringende (landbouw)gebieden.	GE 22
E7	Er ligt veel nadruk op de belangen van de natuur, dus zal men het huidige peilbeheer willen aanpassen naar een meer "natuurlijk" peilbeheer. Dat zal nadelige gevolgen hebben voor de landbouw.	Pol-5
E8	Zoet-zoutovergangen bedreigen de landbouw.	E9, Pol-5
E9	Over enkele decennia is er een tekort aan zoet water; daarom moet je geen zoet-zoutovergangen maken, maar je grote zoetwatermeer koesteren.	GE 21
E10	Na verdieping (slibputten/geulen) kunnen geen tunnels of bruggen meer worden aangelegd.	GE23
E11	De vaargeul Amsterdam-Lemmer mag niet gehinderd worden.	Econ-4
E12	Eilanden gaan ten koste van watersportmogelijkheden.	Econ-5
E13	De huizen op de eilanden worden alleen betaalbaar voor de rijken.	Econ-6
E14	De volgende stap na wetlands is inpoldering.	Pol-2
E15	Als je eilanden aanlegt komt men zeker weer op het idee om Schiphol II daarop aan te leggen.	Pol-2

3.6. Over de Wetlands-oplossing - m.b.t. veiligheid

Nr	Veronderstelling	Zie onderzoeks-vraag nr.:
V1	Door verdieping ontstaat kustafslag.	GE 17
V2	Wetlands en daarmee samenhangende verdieping leiden tot schadelijke golfslag.	GE 18
V3	Het Markermeer is nodig voor de waterberging.	GE 20
V4	Eilanden verminderen het oppervlak en volume van het IJsselmeer, dus de mogelijkheden om de effecten van klimaatverandering op te vangen.	GE 24
V5	Wetlands leiden tot overstromingsgevaar, omdat ze als alternatief zullen worden gezien voor dijkverzwaring, maar die rol onvoldoende kunnen vervullen.	GE 19

3.7. Over de implementeerbaarheid

Nr	Veronderstelling	Zie onderzoeks- vraag nr.:
I1	Eilanden voor de Waterlandse kust zijn moeilijk aan te leggen vanwege de slappe bodem. Er zijn al voorbeelden van mislukte projecten: bijvoorbeeld bij Onderdijk.	GE 24
I2	Het is in de praktijk heel moeilijk gebleken om grootschalige nieuwe natuur aan te leggen; dat is nog nergens gelukt.	GE 12
I3	De interpretatie van de Habitatrictlijn is wellicht zo te buigen dat eilandjes aangelegd mogen worden, maar het echte probleem zal liggen bij de Vogelrichtlijn: dan moeten er wel vogels geteld worden.	Wet-1
I4	De Vogel - en Habitatrictlijn (VHR) is een institutionele barrière met een verlamende werking op de planvorming; de richtlijn is zo absoluut dat een project bij voorbaat kansloos is, zeker als er door dat project een ander ecosysteem ontstaat.	Wet-3
I5	Europese richtlijnen (Habitat- en Vogelrichtlijn, Kaderrichtlijn Water) beperken elke ontwikkeling: plannen moet je dus juridisch forceren.	Wet-2
I6	Aanleg en onderhoud van eilanden en natuur zijn onbetaalbaar als bebouwing wordt beperkt.	Econ-6

4. Lijst onderzoeksvragen die volgen uit de veronderstellingen

De veronderstellingen waarop deze vragen gebaseerd zijn staan in hoofdstuk 3.

4.1. Onderzoeksvragen geo-ecologie

Vraag nr.:	Onderzoeksvraag	Gebaseerd op veronderstelling nr.:
GE 1	Hoe groot mogen eilanden zijn en welke inrichting moeten ze hebben willen ze het gevoel van landschappelijke openheid niet verstoren? Welk effect hebben elementen als bomen, huizen, torens en windmolens?	E5
GE 2	Wat is de potentie van het IJsselmeergebied voor kwetsbare, beschermde soorten (zowel nu aanwezige soorten als soorten waarvoor nieuwe habitats moeten worden gecreëerd)? In welke mate zijn deze soorten gevoelig voor verstoring? Is het mogelijk om oplossingen te vinden waardoor verstoring op relevante plaatsen minimaal is?	N7, N10
GE 3	Is het IJsselmeergebied een internationaal belangrijk natuurgebied te noemen? Hoeveel vergelijkbare zoetwatermeren zijn er in Europa (inclusief Noorwegen)? Hoe uniek en/of vervangbaar zijn onze meren? Welke zijn de natuurwaarden in het IJsselmeergebied die belangrijk zijn op Europees niveau en die het gebied uniek maken?	N1, N14
GE 4	Is de angst voor wilgenbos gegrond in geval van ongestoorde natuurontwikkeling? Of zijn hiertegen maatregelen denkbaar?	N15
GE 5	Heeft de aanleg van IJburg veel schade toegebracht aan het IJmeer en de functie daarvan binnen de EHS? Hoe kunnen we hiervan leren voor de aanleg van nieuwe eilanden?	N4
GE 6	Is de biodiversiteit hoog te noemen? Is verhoging gewenst? Wat zijn bij verhoging (door bijv. aanleg van nieuwe habitats voor nieuwe soorten) de gevolgen voor de reeds aanwezige soorten?	N3
GE 7	Heeft het creëren van coulisselandschap in het IJsselmeergebied toegevoegde waarde? Wegen de positieve effecten op tegen de negatieve (van het verkleinen van het openwaterareaal)? Is het mogelijk om zowel coulisselandschap te creëren als voldoende water open te houden, waardoor populaties openwatersoorten niet significant in aantal achteruit gaan?	N12
GE 8	Hoe waardevol is de ecologie van het IJmeer vergeleken met het Markermeer en het IJsselmeer? Hoeveel belangrijke natuurwaarden gaan verloren bij aanleg van eilandjes in respectievelijk IJmeer, Markermeer en IJsselmeer?	N6
GE 9	Hoe verandert eilandaanleg de waterstromen en dus de voedsel- en zoutgehalten en dus de ecologie van de verschillende meren?	N8
GE 10	Wanneer kunnen we spreken van een goede visstand? Is daarvan sprake in IJmeer, Markermeer en IJsselmeer?	N2
GE 11	Wat is het aandeel van de visserij in het achteruitgaan van de visstand? Wat is het aandeel van externe factoren (klimaatverandering bijvoorbeeld) of de toename in aalscholvers?	E1
GE 12	Wat zijn de voorwaarden voor het laten slagen van de aanleg van grootschalige nieuwe (natte) natuur, die zichzelf (mede) in stand houdt?	I2

GE 13	Is de gewenste ecologische verbetering ook te realiseren door meer water in te laten in het bestaande land? Zo ja, wat zijn de voorwaarden en consequenties van een dergelijke aanpak?	N11
GE 14	Betekent het voorkomen van veel exemplaren van een soort altijd dat dit een storingspopulatie is? Wanneer wel en niet? Welke soorten kennen storingspopulaties in IJsselmeer/Markermeer/IJmeer?	N5
GE 15	Welke natuurwinst is er te boeken zonder (bewoonde) eilanden, maar door verbetering van bestaande oevers in combinatie met verdiepingen?	N9
GE 16	Welke vogelsoorten worden gestimuleerd door aanleg van slibgeulen resp. eilanden/wetlands?	N16
GE 17	Zorgen verdiepingen of eilanden voor kustafslag?	V1
GE 18	Zorgen verdiepingen of eilanden voor schadelijke golfslag?	V2
GE 19	Kunnen wetlands en vooroevers een volwaardig alternatief zijn voor dijkversterking en/of verhoging? Voorkómen vooroevers werkelijk dijkverhoging?	V5
GE 20	Is het Markermeer nodig voor de waterberging?	V3
GE 21	Is er reden om aan te nemen dat er over enkele decennia een tekort aan zoet water zal zijn en dat we daarom af moeten zien van zoet-zoutovergangen?	E9
GE 22	Zorgt de aanleg van eilanden en verdiepingen voor verlegging van grondwaterstromen en is dat schadelijk voor de natuur en/of menselijke gebruiksfuncties op het omringende land? Kan er zoute kwel optreden?	E5
GE 23	Hoe haalbaar is substantiële verlaging van de slibconcentratie in het Markermeer? Hoe diep en breed moeten slibgeulen en putten zijn om effect te hebben?	N17
GE 24	Is het onmogelijk eilanden aan te leggen op een slappe ondergrond?	I1
GE 25	Klopt het dat eilanden het oppervlak en volume van het IJsselmeer verminderen, dus de mogelijkheden verkleinen om de effecten van klimaatverandering op te vangen?	V4

4.2. Onderzoeksvragen economie

Vraag nr.:	Onderzoeksvraag	Gebaseerd op veronderstelling nr.:
Econ-1	Is de woningbehoefte (en de behoefte aan bedrijven etc.) zo groot als altijd wordt voorgesteld? Voor welke inkomensgroepen is de behoefte het grootst? Is het haalbaar om voor deze groepen te bouwen op de wetlands?	E2
Econ-2	Voor welke regio is de woningbehoefte (en die aan recreatie etc.) het grootst? Leveren woningen op de wetlands een oplossing voor deze regio's? Anders gezegd, waar in het IJsselmeer, Markermeer en/of IJmeer moeten woningen/wetlands worden aangelegd om aan de woningbehoefte tegemoet te komen?	E3
Econ-3	Kan hetzelfde type woningen & recreatie als gepland op de wetlands, ook op het bestaande land worden gerealiseerd?	E2
Econ-4	Hoe belangrijk is de vaargeul van Amsterdam naar Lemmer? Zijn hier alternatieven voor?	E11
Econ-5	Welke watersportmogelijkheden worden belemmerd door eilandaanleg en welke krijgen juist een impuls?	E12
Econ-6	Is aanleg en onderhoud van wetlands/slibgeulen nog betaalbaar als de bewoning wordt beperkt?	I6, E13
Econ-7	Welke typen bedrijvigheid werken het minst verstorend c.q. passen het best bij natuur en/of recreatie?	N7, N10
Econ-8	Wat zijn de milieueffecten door verandering van het gebruik van het gebied, bijv. door verkeer, bedrijvigheid, andere vormen van watergebruik etc.	N7, N10

4.3. Onderzoeksvragen wet- en regelgeving

Vraag nr.:	Onderzoeksvraag	Gebaseerd op veronderstelling nr.:
Wet-1	Is de verwachte flexibiliteit binnen de interpretatie van de Habitatrichtlijn ook te verwachten binnen de Vogelrichtlijn? In hoeverre kun je daar een ecosysteembenadering toepassen om het "vogeltjes tellen" te omzeilen?	I3
Wet-2	Hoeveel kans maakt een bedrijf dat juridisch probeert toestemming voor een project te forceren?	I5
Wet-3	Hoe flexibel zijn de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn; mag het ene door het andere ecosysteemtype (of habitat, soort) vervangen worden?	I4
Wet-4	Is er een hiërarchie aan te geven in de mate waarin de verschillende richtlijnen van belang zijn c.q. sterk bepalend zijn?	I3, I4, I5

4.4. Onderzoeksvragen politiek en bestuur

Vraag nr.:	Onderzoeksvraag	Gebaseerd op veronderstelling nr.:
Pol-1	Kunnen we garanties geven dat Waterland en de Gooi- en Vechtstreek niet worden volgebouwd als er wel in het IJsselmeer/Markermeer/IJmeer mag worden gebouwd?	N18
Pol-2	Hoe kunnen we verzekeren dat eilanden of kusten die door ons als natuurrimte zijn aangewezen, niet na tien jaar alsnog bebouwd worden?	E15
Pol-3	Welke ecologische keuzes maken Nota Ruimte en de IVIJ? Spreekt uit deze stukken een integrale visie?	N13
Pol-4	Hoe ziet de politieke tijdslijn eruit? Hoe past het plan van Wetlands in het IJsselmeer binnen overige plannen die al goedgekeurd zijn?	N13
Pol-5	Hoeveel voorrang geeft het beleid aan een goede natuurkwaliteit en hoeveel aan een economisch gezonde landbouwsector?	E7

5. Conclusies

Wat de lijst met waarden betreft valt op dat landschap, beleving en andere huidige menselijke gebruiksfuncties de belangrijkste plaats innemen. Het gaat dan om het weidse, open uitzicht, de rust en de duisternis. Voor bepaalde groepen gebruikers is het open, zoete water ook belangrijk om op te varen of voor hun bedrijfsvoering (landbouw).

Voor veel veronderstellingen bleek het mogelijk ze om te zetten in onderzoeksvragen. De lijst van vragen betreffende de geo-ecologie is veruit het langst. Op dat gebied leven dus kennelijk ook de meeste onzekerheden.

Conform het iteratieve en interactieve proces dat de Stichting Wetlands nastreeft is een deel van de onderzoeksvragen reeds behandeld in het haalbaarheidsonderzoek van fase 1. De overige vragen kunnen aan bod komen in fase 2.

Het grote aantal genoteerde veronderstellingen betekent dat relatief veel mensen zich zorgen maken om bepaalde aspecten die nog niet goed genoeg zijn onderzocht, maar die wel onderzocht kunnen worden. Verder wetenschappelijk onderzoek kan er daardoor waarschijnlijk sterk aan bijdragen om de discussie tussen betrokkenen te verhelderen. De Stichting Wetlands zet zich daarom ook in het vervolg van het project in voor meer onderzoek.